

Essensterfte in de provincie Utrecht

Nieuwe ziekte verspreidt zich razendsnel in afgezet essenhakhout en nieuwe aanplant

In 2010 werd voor het eerst officieel essensterfte in Nederlandesignaleerd. Officieel dan, want deskundigen hielden er al jaren rekening mee dat de ziekte al langer in Nederland aanwezig zou zijn. Arjan Rosseel van Bureau Landplan heeft dit voorjaar een inventarisatie gemaakt met behulp van boombeheerders in de provincie Utrecht. Wat blijkt? De ziekte is breed aanwezig.

Auteur: Arjan Rosseel

De provincie Utrecht is rijk aan oud essenhakhout. In het bijzonder in het Langbroekerweteringgebied, ten zuidoosten van de stad Utrecht, liggen vele hectaren hakhout op de talrijke landgoederen. Eeuwenlang waren deze hakhoutpercelen een belangrijke bron van inkomsten voor de eigenaren; het mooie essenhout leende zich goed voor het maken van onder meer gereedschap, houten wielspaken, koeienstaken, rijshout, paaltjes en niet te vergeten brandhout. Na de Tweede Wereldoorlog zakte de markt voor hout uit het essenhakhoutbos volledig in elkaar en veelal werd het hakhoutbeheer stopgezet. Van de ruim 620 hectare essenhakhout in 1960 was eind vorige eeuw nog maar 150 hectare over, de rest is doorgegroeid tot opgaand bos. Sinds eind jaren 90 van de vorige eeuw wordt er echter hard gewerkt aan herstel van de oude hakhoutbossen; het groene erfgoed wordt weer op waarde geschat als onderdeel van het historisch unieke landschap van de Langbroekerwetering en als belangrijke vindplaats voor de zeldzame mossen

uit het Touwtjesmosgezelschap.

Begin dit jaar werd duidelijk waar ik vorig jaar al bang voor was: de essensterfte heeft zich razendsnel verspreid in Nederland. De relatief nieuwe en in ons land nog nauwelijks waargenomen ziekte (vorig jaar zijn voor het eerst aangetaste bomen waargenomen in het noorden en noordoosten van het land) is ontstaan door een genetische verandering van het onschadelijke *Essevliesskelkje*, een algemeen voorkomende paddenstoel die leeft op de afgevallen bladstelen van essen. Een asexuele vorm van deze nieuwe soort, die zich zonder hulp van mannelijk geslacht vermenigvuldigt, veroorzaakt de essenziekte. Vooralnog worden alleen de gewone es (*Fraxinus excelsior*) en de smalbladige es (*F. angustifolia*) aangetast.

In vrijwel alle mij bekende essenhakhoutbossen die recent zijn afgezet, sterven momenteel twijgen en takuiteinden af, het ziektebeeld dat hoort bij aantasting door *Chalara fraxinea* ofwel essensterfte. Maar ook in landschappelijke en

Aantasting op twijg

Laanbeplanting met *Chalara fraxinea*

wegbeplantingen zijn de aangetaste scheuten te zien. De bladeren vertonen een bruinverkleuring van de bladsteel, gevolgd door afsterving en bruinverkleuring van (delen van) het blad. Op dunne twijgen ontstaan donkere verkleuringen in de bast. Bij oudere aantastingen is de bast ingezonken en lichter gekleurd. Op dikkere takken en stammen ontstaan bastverkleuringen rond de aanzet van een zijtak. Deze verkleuringen zijn vaak langgerekt en kunnen uiteindelijk de tak of stam helemaal omvatten, waarna het bovenliggende deel van de tak afsterft.

Vooralsnog zijn de tekenen voornamelijk te zien in net geplante bomen, recent geknotte essen-hakhoutstoven en oudere, minder vitale essen. Bij mijn eerste, onvolledige, inventarisatie kom ik al uit op meer dan 110 hectare hakhoutbos waarin de aantasting voorkomt. Daarnaast zie ik ook vele bomen langs wegen en in landschappelijke beplantingen die tekenen van *Chalara fraxinea* vertonen. Ook treuressen en de veelgebruikte *Fraxinus Excelsior* Westhofs Glorie ontkomen niet aan de aantasting. De oudere bomen die tekenen van *Chalara fraxinea* vertonen, hebben veelal een sterk verminderde vitaliteit als gevolg van een andere oorzaak.

Chalara fraxinea in hakhout

Het is nog onduidelijk hoe de schimmel zich ontwikkelt in een hakhoutbos en wat het gevolg is voor de oude hakhoutstoven. Ook in het buitenland is geen ervaring met *Chalara fraxinea* in essenhakhoutbossen. Opmerkelijk is dat sommige hakhoutstoven totaal geen tekenen van aantasting vertonen, wat zou kunnen duiden op een genetische afkomst die minder gevoelig is voor de aantasting. In opgaande beplantingen en bossen in het buitenland is de situatie voor essen dramatisch; een groot deel van de aangetaste bomen sterft af.

Qua beheer is er nog onvoldoende mogelijkheid om in te grijpen; de sporen van de schimmel verplaatsen zich zeer eenvoudig en verspreiding

is dan ook niet tegen te gaan. Het meest voor de hand liggend is om stress bij de bomen te voorkomen tot er meer bekend is. Dat betekent dat er beter even geen hakhout moet worden afgezet. De verwachting is dat er een soort selectie plaatsvindt waaruit de essen overblijven die minder of zelfs ongevoelig zijn voor de *Chalara fraxinea*-aantasting. Naar verwachting zal in het essenhakhout een menging moeten ontstaan van soorten die goed meekunnen in het hakhoutbeheer. De plek van uitgevallen essen kan dan worden ingenomen door bijvoorbeeld de els, hazelaar, wilg of zelfs (veld)esdoorn.

Arjan Rosseel is eigenaar van Landplan